

A HUSZITA SZEKÉRVÁR A MAGYAR HADVISELÉSBEN.

(Első közlemény).

1419 augusztus 16-án örökösök nélkül halt meg Venczel cseh király s így jog szerint öccsére, a mi Zsigmond királyunkra szállt IV. Károly koronája. De a trónfoglalás elé nehézségek tornyosultak. Prágában már égett a forradalom tüze, a városok, a parasztnép, sőt a nemesség egy része is Husz követőjének vallotta magát. Zížka János véstjóslo alakja már megjelent a színen és megkezdette csodálatos eredményű szervező munkáját. A vallási téren megindított ujítás a legmélyrehatóbb társadalmi, tehát nemzeti természetű változásokkal járt. Az új tan megteremtette azt a keretet, mely egybefoglalt nemeést, polgárt és parasztot. Olyan átalakulás köszöntött be, melyet idegenkedve, sőt borzalommal kellett, hogy nézzen a középkori gondolkozás.¹ Egy csapásra kialakultnak látszott és készen állott a cseh nemzet. Készen önmagában és készen megvívni akár a véres harcot hite valamennyi ellenségével szemben.

A sors úgy akarta, hogy az elkövetkező háborúk terhe súlyosan nehezédjék Magyarországra is. Sőt elsősorban Magyar-

¹ Jellemző részleteket olvashatunk erre nézve *Andreas de Broda* leírásában. (Tractatus de origine Hussitarum.) «O vix recuperabile malum contra fidem catholicam et ritum christianum contra honorem proprium et divinum, in unam diabolicam fraternitatem nobiles, milites et clientes, cum civibus perfidis et rusticis conspirare», majd ugyancsak a huszitákról: «magnatorum clientum et militum cum civibus et rusticanis hominibus colligatio monstruosa». *Höfler*, *Geschichtsschreiber der hussitischen Bewegung in Böhmen*. II. (Fontes Rerum Austriacarum, Scriptores. VI.) 349. stb.

országára. Zsigmond királyt magyar trónja tette politikai hatalmas-sággá. Római királysága, tekintve a birodalom akkori állapotait, keveset lendíthetett rajta. Hatalmas német seregek nem egy ízben átlépték ugyan a cseh határt, de egységes vezetés és egyetértés híján, mindig siralmas kudarcz volt a részük. Magyarország szerepe nem ilyen dicstelen. Az Anjouk birodalma bizonyára nagyobb és hatásosabb erőfeszítésekre lett volna képes, de egészben véve, a roppant veszedelmesnek indult cseh mozgalom, a magyar katonában láthatta legkeményebb ellenfelét. Sőt miután a forradalom felemésztette önmagát, úgy mutatkozott, hogy széthullott erőinek szilánkjait éppen a magyar királyság fogja egyesíteni újra s a két ellenséget közös és pedig magyar zászló alá sorakoztatja. Zsigmond Magyarországa, ha többet nem is, helyt tudott állani a huszitákkal szemben, a Mátyásé már-már föléljük kerekedett, de mindenesetre annyira jutott, hogy Csehország legképzetebb katonáit magyar szolgálatban, akár hazájuk ellen is felhasználhatta.¹ Sajnos, a kezdet, mint multunk annyi más jelenségénél, akkor is befejezés nélkül maradt. A huszita küzdelmek és az azokat követő háborúk kimerítették Cseh-, de megtépázták Magyarországot is.² A két nép, több mint egy évszázados háborús és békés érintkezésének nem volt maradandó eredménye. Mátyás halála után mindkettőn a bomlás jelei mutatkoztak. Míg a XV. században a magyar politika és hadügy szolgálatában idegen diplomaták és katonák egész raja buzgólkodott, a XVI.-tól a magyar szorult idegen érdekek istápolására. S Csehország sem állott

¹ V. ö. *Bonfini*, *Rerum Hungaricarum Decades*, 1771. évi kiadás, 662. l.

² Zsigmond eleinte hitt a teljes győzelemben, magyarországi erőforrásai fölényében (Levele az égeri tanácshoz; *Palacky* *Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Hussitenkrieges*, I. 163.), de már 1424-ben felpanaszolta, hogy a magyar királyság minden terhet nem bír. (U. o. I. 342.) Később 1466-ban az olmützi püspök, természetesen sok túlzással (t. i. reá akarta bérni a pápát, hogy álljon el a cseh király kiközösítésétől), a magyar seregek olyan súlyos veszteségéről vélt tudni, hogy azok miatt Magyarország állása veszedelembé jutott (*Pessina*, *Mars Moravicus* 754. lap) s annyit — igaz indulatában — maga Mátyás király is elismert, hogy háborúja fáradalmak, veszedelmek, költségek és főleg elesettekben olyan áldozatot kívánt «melylyel még tíz Csehország sem ér fel». (Az ortanoi püspök jelentése. Közlötte *Mircse János*, *Századok* 1882. évf. 23. la p.)

meg a lejtőn, melyen már előbb megindult, csak más irányba tért. A politikai kötelékek más formában továbbra is megmaradtak, de a részben üdvös egymáshatás megszűnt. Az a kölcsönhatás, mely sok egyéb tanulságos és nevezetes eredmény mellett, hogy csak a legfontosabbat említsük, az akkori Európa egyik legjobb hadseregét teremtette meg. Mert Mátyás serege nemcsak hogy részben csehekből állott, — kik elsajátították a magyar hadviselés elveit, — de sokat is tanult a huszitáktól. Tőlük vette át azt a hadieszközt, melynek Zižka és követői legszebb győzelmeiket köszönhették : a taktikai czélokra felhasználható szekérvárat. A hadiszekér sohasem vált jellegzetes magyar fegyverré, de sok forró küzdelmünkben vett részt és a hadügyi viszonyok átalakulása folytán szinte ugyanabban az időben vesztette el jelentőségét, mikor a régi magyar katonai dicsőség napja leáldozott.

A XV. század eleje a lovaghadak virágkora. Európaszerte a lovasságé volt a döntő szó a harcztereken. Természetesen Magyarország is. A csaták eredménye az egyes harczos vitézsége és gyakorlottságától függött elsősorban, a mi önmagában biztosítja a lovas fölényét a gyalogossal szemben, mert a gyalogság csak tömegben, csak taktikai testté alakulva lehet döntő tényező. A hűbéres társadalmi berendezkedés pedig tömegkiképzésre nem törekedhetett, mert a hadiszolgálat lényegében nem kötelesség, hanem kiváltság lévén, melynek a nemesség társadalmi elsőségét köszönhette, csak egy szűkebb kört illethetett meg. A kialakult középkor seregei általában igen kisszámúak s nemesekből, tehát hivatásos harczosokból állván, a lőfegyverek elterjedése előtt, szükségképen lovasok. A nem-nemesek hasonlíthatatlanul nagyobb tömege, legalább elvben, éppenséggel nem katonáskodott. A cseh forradalom fordulatot jelent. Mindjárt első jelentkezésében megtámadta nemcsak a régi vallást, a régi társadalmi rendet is, mikor fegyvert adott a polgár és a paraszt kezébe, miáltal a hadviselés külsőségeit, taktikáját illetőleg is szükségszerűen új utakra tért. Mert csak fegyvert adhatott, azt is kezdetlegeset, képzettséget, ügyességet és tapasztalatot nem s balsikere kezdettől fogva megpecsételt, ha Zižka éles szeme nem gondoskodik olyan külső erőpótlásról, mely a különbségeket kiegyenlíthette és a többnyire csak paraszti fegyverrel küzdő huszitát, a lovag lándzsája és kardja

ellenében, helytállóvá tette. *Ez a taktikai erőpótlás a szekérvár volt.*¹

A megindult háború első hónapjai kétségtelenül nagyon válságosak voltak a huszitákra nézve.² Zsigmond király 1419 decemberében Brünnebe érkezett, hol a cseh rendek és Prága a főváros biztosították hódolatukról és engedelmességükről. Ha a vallás ügyében óvatosabban lép fel, boroszlói halálitéletei elmaradnak s mindenekelőtt előnyomulását és mozdulatait erélyesebben vezeti, a forradalmat valószínűleg egy csapásra elfojtotta volna. De az egész telet Boroszlóban töltötte, 1420 elején talán haza is tért egy időre³ s csak májusban nyomult be Csehországba, hogy Königrätz leverése után Prágának tartson és a némi engedékenység mellett, kapuit örömmel megnyitni kész várost erőszakkal foglalja el. Eljárása a túlságos bizakodás és a megokolatlan elővigyázat vegyülete. A jól megerősített hely bevételének nehézségeivel tisztában volt. Prága alá érkezve, nem támadott azonnal, hanem bevárta német segédcapatait. Katonai fölénye elvitázhatatlan lévén, szó sem lehetett arról, hogy a prágaiak nyílt harcban sikeres ellentállást tanusíthassanak, de a várvédelem, túlnyomó részben lovassereg ellenében, aránylag könnyű feladatnak bizonyult. Zizka megérkezése az erőviszonyokon nem változtatott. A legtöbb forrás hallgat nyílt csatákról, de ha volt ilyen, abban kétségtelenül Zsigmond győzött.⁴ Viszont a vitkovi hegy ellen intézett rohamot Zizka ágyúi meg tudták hiúsítani. Ha a falakon kívül került csetepatékra a sor, a prágaiak megfuttak.⁵ A város felé húzódó taboriták is csak szekereiknek kö-

¹ Berendezését és természetét bőven ismertetem «A huszita eredetű szekérvár» című dolgozatomban. Hadt. Közlemények, 1916. évf. 265–311. la p. Az ott elmondottak ismétlésétől, a mennyire lehet, tartózkodom.

² V. ö. *Delbrück*, *Geschichte der Kriegskunst*. III. 504–505.

³ V. ö. *Katona*, *Historia Critica*. XII. 349. Erre vallana a prágaiak magatartása is, kiknek újabb most már Zsigmond személye és trónfoglalása elleni mozgalma április elején tört ki. Nagyon hihető, hogy a király ekkor távol volt, mert egy hónappal később, mikor a határon átkelt, ismét meghódoltak előtte.

⁴ Benes krónikája szerint «fugavit Zizkam et Pragenses de campo». *Katona*, XII. 351.

⁵ *Chronicon Universitatis Pragensis*. *Höfler* i. m. I. (*Fontes Rerum Austriacarum* II.) 44. la p.

szönhették megmenekülésüket. De megmenekültek. A mint hírért vették ellenségeik közeledésének, gondosan rendbeállították szekereiket és azok fedezete alatt vonultak tovább.¹ A királyi lovas-ság három ékben támadta meg őket, de sikert nem aratott. Ekkor találkozott az Ozorai Pipo (Pipa Gallicus) vezette magyar katonák minden valószínűség szerint először a huszita szekérsánczczal. A németekkel a körülbelül 20,000 emberből álló királyi sereg mintegy négyszeresre gyarapodott, de ez a nagy szám ostrom-ágyúk hiánya mellett csak az élelmezési nehézségeket növelte. Ilyenformán a megszállással fel kellett hagyniok, minek kiszámíthatatlan jelentősége volt, t. i. a csehek meggyőződhetek arról hogy alkalmas körülmények között ellen tudnak állani. Miután Zsigmond julius 28-án a Hradsinon cseh királylyá koronáztatta magát, elbocsátotta a német hadakat s ezzel vége volt a huszita háború legelső szakaszának.² Egészben véve a királyt vereség nem érte, sőt osztrák forrás szerint a prágaiak meg is hódoltak és megígérték, hogy lemondanak tanaikról,³ de célját nem volt képes megvalósítani s ez egyértelmű volt a legsúlyosabb kudarczczal. Következései hamarosan mutatkoztak.

A husziták t. i. azonnal támadóan léptek fel. Szeptember közepén Visegrad várának ostromába fogtak. A király magyarjai és hirtelen egybegyűjtött morvák élén visszafordult és újból Prága elé vonult, hogy az éhínséggel is küzdő őrséget megsegítse, de ekkor, Mind nszentek napjáu, kétségtelen vereséget szenvedett.⁴ Vissza kellett húzódnia, Kutenberg felé. Magatartásában ez az esemény nagy változást hozott. Mintha egyszerre belátta volna, honnan meríti erejét a forradalom. A viszonyokat jobban ismerő morvák

¹ U. o. 40. la p.

² A magyarok harcaira nézve több részletet közöl *Schönherr Gyula*, Az Anjou-ház örökösei (A magyar nemzet története III.) 541. la p. Még bővebb leírás *Tóth-Szabó Pál* munkájában (A cseh-huszita mozgalmak és uralom története Magyarországon.) 56—64. la p.

³ *Katona*. XII. 353.

⁴ Az ütközetben sok magyar vesztette életét. Visegrad főkapujával szemben terült el Krusina falu, benne a szt. Pongráczról nevezett régi templom. Ennek ablakai, a nép hite szerint a csata évfordulóján (történetesen éppen a halottak éjjele) mindig kivilágosodtak. A holt magyarok lelkei gyűltek benne össze halotti misére. *Anger*, Geschichte der k. k. Armee. I. 141.

már Visehrad alatt hangoztatták, hogy a parasztok cséphadaróit nem szabad lenézni,¹ de a király eleinte csak nemesrangú ellenségeivel törődött. Magyar lovasai a huszitákkal érző urak birtokait pusztították végig s ugyanezt tette az elkülönített seregrészt vezető Perényi Péter is Morvaországban és pedig egyenes királyi parancsra hivatkozva, jóllehet a morva katolikusok azt kívánták, hogy először a Strasznicz mellett összeverődött huszita csapatot támadja meg.² Ellenben az 1421. év folyamán kiadott hadraszólító parancsok már nagy változást tükröznek vissza. Ezentúl Zsigmond is igénybe vette a lenézett pórnépet. Nemcsak lovasokat követelt, hanem gyalogságot is, számított mindenkire, ki fegyvert viselni képes, polgárra és parasztra egyaránt.³ Sőt 1422-ben nagyszámú magyar parasztról is hallunk ugyancsak hadi szolgálatban.⁴

Ez az adat azonban, a mennyiben nem téves hírvételen alapul, egyelőre egyedülálló. Legalább is a magyar parasztot illetőleg. Német területekről nagyszámú seregek vonultak ezután a husziták ellen, melyek zöme nem-nemes, hanem szekérvárral fedezett gyalogos. Az 1421. év meghozta az első katolikus részen kiadott szekérvárfelszerelési utasítást is.⁵ De a magyar csapatok továbbra is kimutathatóan lovon harcoltak. A feudális szervezetben élő országok társadalmi rendje egyenes tagadása volt a huszitákénak. Utóbbiak győzelmeiket főleg annak tulajdoníthatták, hogy győkeres utánzásukra ellenségeik nem vállalkoztak. A német parasztot felparancsolták a hadiszekérre, néhány hétig táborban tartották, azután pedig, ha élve szabadult, hazaküldték, hogy folytassa félbenhagyott munkáját. A husziták czélja volt a parasztból katonát faragni, a katolikus fejedelmek és nemessége pedig felhasználni, hogy segítsen kivívni a győzelmet — lehetőleg egy csapásra, ezért állítottak ki olyan hatalmas tömegeket — de mint társadalmi réteget nem tenni katonává. Mi lett volna akkor a nemesség kiváltságaival? Ezért nem voltak képesek a túlnyomó számú katolikus

¹ Laurentius de *Březina*, Höfler I. 423.

² *Pessina*, Mars Moravicus. 472. V.ö. Laurentius de *Březina*, Höfler I. 451.

³ Levelei Landshuti Henrik és a hat városhoz. *Palacky*, Urk. Beiträge I. 58. és 96. la p stb.

⁴ A liegnitzi dékán a németrend nagymesteréhez. U. o. 191.

⁵ Hadt. Közlemények. 1916. évf. 282. la p.

seregek a cseheken erőt venni, fényes lovagjaik és hatalmas szekérváraikkal. Zizka hitsorsosaiból a szekerek védelme alatt jobb harczoselemet teremtett, mint a milyen kiképzését ellenfelei czélul kitűzhették. A harcz tehát állandóan egyenlőtlen. A kezdet kezdetén a huszitizmus letiprása, aránylag könnyen sikerülhetett volna, később a katolikus félen felhasználható eszközökkel, semmiképen sem. A mozgalom csakis önmagától mehetett tönkre, bukása csakis annak tudható be, hogy az egyes néprétegek közötti válaszfalak nem dőltek le teljesen. A nemesség nem mondott le előjogairól, a városok, különösen a hatalmas Prága, nem rokonszenveztek a szélsőséges irányzattal, a katolikus párt sem veszett ki egészen s ez a sok ellentét, a mint a folytonos háborúk miatt lassan pusztult és szegényedett az ország, mindinkább meghasonlásra vezetett. A kezdetben egybeforrani látszó nemzet ismét részekre szakadt, s evvel azonnal vége volt fölényének. A többség elsősorban nyugalmat és békét kívánt, hitük főkövetelését a baseli zsinat teljesítette, mire a szélsők pártja kisebbségbe jutott és elvérzett a lipani csatában.

Egyelőre azonban diadalt diadalra halmoztak. Az ellenük irányított első nagy hadivállalat 1421-ben nagy kudarczok sorának volt megindítója. A birodalmi sereg hamarabb felvonult, Zsigmond és az osztrák herczeg Albert, kinek, hogy teljesen magához fűzze, leánya kezét és Morvaország hűbérét ajándékozta, később érkezett. A németek Saazig jutottak mindössze s a város felmentésére közelgő Zizka elől rendetlen futásban menekültek haza. Mikor Zsigmond keletről, Albert délről átlépte a határt, már félig elveszett volt a háború. Mindazonáltal a magyar sereg eleinte eredményesen harczolt. A csehek szekérvárát hiába rohanták meg, a jól beállított lövegek a lovasságot visszaűzték,¹ de Kuttenberg megszállása sikerült, majd a várostól észak-nyugatra Zizka teljes körülményes is. Újra megvolt az alkalom a döntő győzelemhez, a háború gyors befejezéséhez. De most tünt ki igazán mit jelent a szekérvár Zizka kezében. A vak vezér felállította menetkész seregét két *szekérsor* közé, a szekereket megrakta fegyverekkel² s éjnek idején zivatar módjára keresztülrontott a királyi seregen, mely csak reggelre

¹ Laurentius de *Březina*. Höfler I. 526.

² *Pessina* i. m. 477. la p.

vette észre, hogy nem kisebbszerű támadás érte, hanem a biztos zsákmánynak hitt ellenség mindenestől elmenekült.¹ És ezzel megfordult a kozzka. Zizkát veszedelmes kalandja nem rémítette meg, seregét megerősítve néhány nap múlva visszafordult s most már ő támadott. Zsigmond úgy látszik erre a merészségre nem számított s mert az élelemhiány is fenyegetett, azonnal elhagyta Kutenberget és megkezdte a visszavonulást. A husziták nyomon követték. Seregük már ekkor annyira kezében volt vezérüknek, hogy szekérváruk a mozgás közben szokásos négy sorba fejlődve,² a királyi csapatok sarkában tudott maradni és a folytonos visszaütések ellenére a szigorú rendet megtartotta. Végre a határon, Német-Bródnál, a lovasság élén Ozorai Pipó kénytelen volt megállani és csatába bocsátkozni, hogy a gyalogság egérutat vehessen. Hiába. Zizka teljes győzelmet aratott, a királyi sereg megverve hagyta el a cseh területet és menekült át Morvaországba. Lehet, hogy ekkor már a királyi gyalogság, mely azonban semmiesetre sem magyar, szintén fel volt szerelve szekérvárral, mert egykorú jelentés szerint Zizka szekereket is zsákmányolt.³ — Így ismerkedett meg a magyar sereg a huszita szekérvárral.

A háborúskodás pedig tovább folyt. Maga Zsigmond mindinkább visszahúzódott ügyét az osztrák herceg kezébe téve le, de magyar katonái tovább járták a morva és osztrák harcstereteket.⁴ Sorsuk nem lehetett irigylésreméltó. Sokat szenvedtek a hidegtől, nyomorogtak is,⁵ viselkedésük mégis annyira kifogástalan, hogy a királpárti városok örömmel fogadták őket falaik közé.⁶ Vitézi tetteikről számos királyi adománylevél tanuskodik. Fővezérük Perényi Miklós volt a királyi főlovászmester, ki úgy látszik igen

¹ *Aschbach*, Geschichte Kaiser Sigmunds. III. 141.

² *Pessina*. 477. lap. — Ez a tudósítás nem tökéletesen hitelt érdemlő. Ha való, úgy talán legkorábbi példája a később általános, négy soros felvonulásnak. A szekérvár kezelésének módja azonban, ebben a korai időben még kiálakulóban volt. V. ö. Hadt. Közl. 1916. évf. 279. lap.

³ A nürnbergi tanács a frankfurtihoz. Urk. Beiträge. I. 176.

⁴ *Katona*. XII. 417. *Pessina* 493 stb. *Tóth-Szabó* i. m. 82—83. lapok.

⁵ Urk. Beiträge. I. 582.

⁶ V. ö. pl. Az olmützi tanács levelét az olmützi püspökhöz. 1426 február 19-ről. — U. o. I. 431—432.

hosszú időt töltött a határon kívül.¹ Az események árját megállítani nem tudták, de maguk a husziták őket tartották legveszedelmesebb ellenségeiknek. Hogy 1429. prágai országgyűlésükön a magyar királlyal és az őt közvetlenül érdeklő területekkel, késznek nyilatkoztak békét tartani, német szomszédaikkal ellenben nem,² abban kétségkívül nagy része volt a velük szembenálló maroknyi magyar sereg vagy inkább lovascsapat szívós hősiességének. Nagy seregek döntő vereségeit maguk a magyarok nem is tudták megérteni. A mies-i katasztrófát (1427.), melyet a brandenburgi választó avval igyekezett mentegezni, hogy nem volt a harcز követelményeinek megfelelően rendezett szekérvára,³ a pozsonyi grófok, Rozgonyi István és György árulás művének nézték,⁴ mely után értesülésük szerint magyarországi betörés fog következni.⁵ Az árulás vádja bizonyára megokolatlan, de utóbbi várakozásuk, sajnos, valóra vált. Erre következett a husziták második nagy hadivállalata. 1423 óta kiszélesedett a haditerület, a huszita szekerek átrobtak a magyar határon is.⁶ Ekkor még maga Zizka vezette őket. Ezóta igen gyakran a csehek a támadók. Seregeik kisebbek, mint az ellenük vonuló keresztes és birodalmi hadak, de több eredményvel járnak. Megállításukra, nyílt csatában, Zsigmond — ekkora változást hozott néhány esztendő — pusztán rendes hadiereje birtoká-

¹ Szerepléséről több egykorú levél emlékezik meg. Urk. Beiträge. I. 427. II. 508. stb.

² U. o. II. 515.

³ Urk. Beiträge. I. 541.

⁴ Levelük Perényi Miklóshoz. U. o. I. 548.

⁵ Ugyanígy tudta Borbála királyné. V. ö. *Fejér*, Codex Diplomaticus. X. 8. 608. lap.

⁶ Hogy az első huszita betörés már 1421-ben történt volna (*Schönherr* i. m. III. 570. *Szerémi* és *Ernyey József*, A Majthényiak és a Felvidék. I. 172.) nagyon valószínűtlen, sőt a csehországi viszonyok ezt a feltevést egyenesen kizárják. Zsigmond ebben az évben Perényi gondjaira bízta ugyan Trencsén várát, de pusztán ebből magyarországi hadjáratra következtetni bajosan lehet. Valószínűbb, hogy ez egyszerű óvintézkedés, hisz a huszizmus akkorra már Morvaországban is felütötte a fejét. De Zizka olyan fölényéről, hogy támadásra gondolhasson, csak a német-bródi csata után lehetett szó. S még ekkor is megállott egyelőre a morva határon. — V. ö. *Tóth-Szabó* i. m. 87. lap. 1. jegyzet.

ban nem is gondolt. Kirándulásaik ellenszerének az állandó portyázó lovasharczot tartotta,¹ ettől várta, hogy erélyesen folytatva, a cseheket hazatérésre bírja. De czélt evvel sem ért.

Hogy az 1423-i magyarországi hadjáratnak mi volt a közelebbi célja, nem tudjuk. De hogy nem egyedül dulás és pusztítás végett történt, kétségtelen. Megállapíthatjuk ezt abból, hogy ostromokkal nem igen vesződtek, magyar területen épen nem. Szokolczán és Szeniczen keresztül Nagyszombatnak tartottak, majd átkeltek a Vágon, sőt a Nyitrán is és eljutottak egészen Udvardig.² Itt megpihentek s a szekérvár visszafordult Morvaország felé. Az előnyomulás jó darabig egészen zavartalanul haladt csak az utolsó napokban kezdődtek meg a magyarok támadásai. A cseh kútfő (Brazdydn) ágyúkról is beszél, melyeket ellenük fordítottak s bizonyos, hogy a visszavonulás roppant nehézségek között ment végbe. Zižka remekelt. Hegyek, erdők és mocsarakon volt kénytelen keresztülvezetni szekérvárát, folytonosan a terepnek megfelelően igazodva. A krónikás, ki valószínűleg szemtanu is, elismeri, hogy ez a vállalat Zižkára nézve a legsúlyosabb volt, mióta hadi pályáját megkezdette.³ A magyarok üldözése több napon át tartott, de valamennyi rohamuk visszaveretett, a lovasság sehogysem boldogult a szekerekkel szemben,⁴ a sorok áttörhetetleneknek bizonyultak. A szélső szekerek mindegyikére két pajzsos jutott, ezek mögé két-három lövész.⁵ Az út nehézségei szinte elképzelhetetlenek, békés időben is terhes lehetett XV. századbéli útviszonyok közepette azon a vidéken szekérral keresztülvergődni. De a sereg bizhatott vezérében. «Nem ember, maga az ördög az, ki terveit sugallja, — mondották róla (a magyarok) — hogy mitsem árthatunk neki.»⁶ Ha hátulról fenyegetett a veszély, az élelmet hordó járművek, természetesen megfelelő fedezet mellett, az élre kerültek s a táma-

¹ Urk. Beiträge, I. 198. II. 31. 171. lap.

² Az útvonalról részletesen *Szerémi-Ernyey*, A Majthényiak és a Felvidék, I. 173—174. lap.

³ *Palacky*, Geschichte von Böhmen, III. 2. 340. lap.

⁴ A huszita leírás nem egyszer érezteti mennyire ka póra jött Zižkákának, a magyarok lovasharczmódja. V. ö. *Tóth-Szabó*, i. m. 87—88. lap.

⁵ Max v. Wulf, Die husitische Wagenburg. 49. lap.

⁶ *Palacky*, Geschichte von Böhmen, III. 2. 340.

dók a hadiszekerekkel akadtak szembe. Ha hegygerincez mentén vezetett az út, megoszlott a gyalogság. Egyik fele az innenső, másik a túlsó lejtőn haladt, kívülről állandóan hadiszekerekkel övezve.¹ Az éleslátás és a lélekjelenlét csodáit művelte a vezér s a szekérvár felhasználásának sokoldalú lehetőségeit tetőfokon mutatta be. Emellett az egész hadjárat hihetetlenül rövid időt vett igénybe, mindössze néhány hetet. Ősz elején indultak és november végén már Königrätz előtt állott Zižka serege.²

Utódai követték példáját s szintén fel-felkeresték az északnyugati részeket. A legközelebbi komoly támadás, melyet 1424. és 1426-ban egy-egy jelentéktelen kísérlet előzött meg,³ 1428-ban történt. Ekkor majdnem az egész huszita haderő átlépte a határt. Kimondott hadicézljuk a szűkebb értelemben vett Magyarország ellen úgy látszik nem volt. Inkább Bécszet akarták elfoglalni, de a Dunán átkelni, valószínűleg a magas téli vízállás miatt, nem voltak képesek.⁴ Ez az egy tény önmagában bizonyossá teszi, hogy szekérvárukat ez alkalommal sem hagyták otthon, mit különben az egykorú *Bartosek* lovag megjegyzése is elárul, mely szerint a taboriták, árvák (Zižka közelebbi hívei) és a prágaiak seregei Magyarország felé «húztak».⁵ Magyar földön vívott csatákról

¹ A krónikás ezt a beosztást tárgyaló leírását *Wulf* (Die husitische Wagenburg, 50. lap) za varos mesének tartja. Mindenesetre nehéz elképzelni, de nem nehezebb, mint az egész vissza vonulást.

² *Szerémi-Ernyey* i. m. 175. lap. — Hogy 1423-ban Ziska hatszor tört volna át a határon, mint *Gerő János* írja (A cseh husziták Magyarországon, 19. lap) egy cseh közlemény alapján (v. ö. Szerémi-Ernyey, 173.), még ilyen mozgási képesség mellett sem tehető fel.

³ *Tóth-Szabó*, A cseh-huszita mozgalmak és uralom története. 89. lap.

⁴ *Anger*, Geschichte der k. k. Armee. I. 133.

⁵ *Versus Buganam* (igy!) traxerunt (*Dobner*, Monumenta historica Bohemiae, I. 157. lap.). A «trahere» (húzni) ige igen gyakori megjelölése a szekérvár mozgásának, (V. ö. Höfler, I. 94. Cum suis curribus ad currus dominorum festinantissime trahunt, stb.) s a németnyelvű forrásokban ennek megfelelően a «zichen» szóval találkozunk. A század derekára a szekérvár és a sereg fogalma teljesen azonosult (Hadt. Közl. 1916. évf. 284.), nem lehet tehát csodálkoznunk a Heereszug, Zug stb. kifejezések meggyökeresedésén és fennmaradásán, jóllehet maga a szekérvár nyomtalanul eltűnt.

nincsen tudomásunk, úgy látszik előbb nyomultak át osztrák területre, mintsem a magyar csapatok felkészülhettek volna.¹ Nagyszombat erősen készült az ostromra, zsoldosokat fogadott, kijavíttatta erődítéseit.² Pozsony elővárosát ellamvasztották³ s a Vág jobbpartját tökéletesen tönkretették. Egy névtelen alkalmasint túlzó jelentés szerint hatszáz falut és tanyát borítottak lángba,⁴ csattanóan bebizonyítva, hogy a magyar határvédelem milyen tökéletlen. Meggyilkolt áldozataik száma sem lehetett csekély s a letarolt vidék szomorú intőjel volt a jövőre nézve, hogy készülni kell, mert a Vágon könnyebb átkelni, mint a Dúnán s ha ez megtörténik, elpusztul az egész Felvidék. Az 1428 körüli évek különben a husziták elleni küzdelmek legernyedtebb időszakai. Pedig amúgy fordulni látszott a szél. A Brünnt felmenteni akaró Albert herceg segélyére küldött mindössze 1200 magyar lovast kitörő örömmel fogadták az osztrákok és méltán, mert csekély számuk daczára az ostromlóknak a legkomolyabb gondokat tudták okozni. A husziták azonnal visszavonultak, szekereik közé zárkóztak és a következő éjjel formaszerűen elosontak a nagy garral kezdett művelet színhelyéről.⁵ Idehaza bizonyára még ilyen kis sereg sem volt kéznél s a virágzó Mátyusföldön harez nélkül zúgott végig az áradat.

1430-ban új veszedelem fenyegetett. Ismét tekintélyes huszita sereg hatolt át a határhegyeken. De ez alkalommal nem volt olyan könnyű dolguk. Egyrészt zsákmány kedvéért jöttek, másrészt Zsigmond és Albert ellenök készülő hadjáratát meg-

¹ Az egyik idevágó krónika írója részt vett a hadjáratban, de ütközetekről nem tesz említést. *Chronicon veteris coll. Pragensis. Höljer*, I. 90. lap.

² *Fejérpataky*, Magyarországi városok régi számadáskönyvei. 133—134.

³ Chr. Bartossii (*Dobner* I. 157.). Chr. veteris coll. Pragensis. I. 90.

⁴ *Urkundliche Beiträge*. I. 601—602.

⁵ *Castra longius ab urbe retraxerunt et ubi opus erat denso carrorum ordine, praesertim a tergo, quo tutiores essent ab equitum Hungarorum assultu circumdederunt.* — Az arcvonalat Velek vezette, a magyarok mozdulataira maga a nagy Prokop igyekezett ügyelni. (Procopio in altera parte contra Hun aros equites, *perrumpere conatos, rem gerente.*) *Pessina*, 533. lap.

előzni. Ezért a vállalkozás részben Ausztria ellen irányult, miért is két szekérvárral indultak útnak.¹ Az egyiket a kis Prokop (Prokupek) vezette, az árvák feje, a másikat, mely egyenesen Magyarországba nyomult, Velek Koudelnik és Zmrzlik János. Prokop hamarosan végigdúlta a kiszemelt területet s már visszatérőben volt, talán a másik sereget akarva követni magyar földre, mikor arczban a morvák, hátul az osztrákok támadása megállította. Kitérnie nem lehetett, a harc elkerülhetetlen volt.² Ki óhajtvá erőszakolni a továbbhaladást főerejével, a szembenálló morvákra vetette magát, az osztrákokat inkább csak szemmel tartotta. De azok nem maradtak tétlen szemlélők. A közójük osztott magyar kopjás lovasok megölték a huszita alvezért s hiába küzdöttek a csehek fokozott dühvel, kénytelenek voltak engedni és szekérvárukba huzódni.³ A szekérvár megostromlására azonban a győzők ágyúk híján nem gondolhattak. Ezért a szomszédos várak parancsnokaihoz fordultak, küldenének nekik szekerekre szerelt kisebb lövegeket s azután készültek támadni. De a csehek megneszelték a várakozás okát s a következő éjjel, miközben táborukban nagy lármát csaptak, hogy az ostromlók figyelmét lekösésék,⁴ szekereik egy részét hátrahagyva, elmenekültek.⁵ Körülbelül százötven halottjuk maradt a csatatéren.

Magyarországi seregük vesztesége jóval súlyosabb. A két év előtti olesó diadalmenetet most nem sikerült megismételniök. Eleinte sikeresen ment a fosztogatás és zsákmányuk már annyira nőtt, hogy Velek kiadta a parancsot a hazatérésre, de elbizakodott és a szerencsétől megittasult népe nem engedelmeskedett, úgy hogy a magyar sereg időt nyert a felvonulásra és gyülekezésre. A továbbiak leírásában a források adatai nem egyeztethetők

¹ Divisi sunt in duo agmina dicta *Wogska*. *Bartosek* 164. la p.

² A csata színhelye Eberhard *Windecke* szerint «vor Hohenplatz in Merhern». *Bartosek* csak annyit mond, hogy egy templom mellett történt (164. la p.), miből Sekyrkostelre is lehetne következtetni, (Kostel—templom) Podivin város végén, Breclava mellett. *Szerémi-Ernyey* i. m. 182. la p.

³ *Pessina*, Mars Mora vicus. 544.

⁴ V. ö. a *Seldeneck*-féle utasítást, a szekerek felkerekedésére vonatkozólag. *Hadt. Közl.* 1916. 296. la p.

⁵ *Pessina*, 543—544.

egészen össze. Mert valamennyi csak egy nagy csatáról emlékezik meg, melyben Velek Koudelnik elesett, de míg egyik csoport csataterül Nagyszombat környékét jelöli meg,¹ az ugyancsak régi (Pernstein-féle) feljegyzésekre támaszkodó Pessina részletes tudósítást egy kétségtelenül Trencsén megye területén vívott ütközetről ad.² Biztos eredményekre ilyenformán bajosan számíthatunk, de az a tünet, hogy a leírások nemcsak a helyre, de a magyar vezérek személyére nézve is eltérnek egymástól, kézenfekvővé teszi a feltevést, hogy a husziták kitakarodását nem egy, de két nagyobb csata előzte meg. Annál inkább hihető ez, mert a cse-

¹ Windecknél (*Denkwürdigkeiten zur Geschichte des Zeitalters Kaiser Sigmund. Altmann-féle kiadás.*) «bei Tirnauwe sechs mile von Pressburg» 279. lap. Őlsi Konrád herceg jelentése. *Urk. Beiträge* II. 143. *Bartosek* általában magyar határvidékről beszél. 164. lap.

² Újabban egy cseh író, Krejčík, Pessina műve második részére, mely az 1526. év utáni időkre vonatkozik, a megbízhatatlanság vádját sütötte. Munkája magyar ismertetője, Ernyey József (*Századok*, 1914. évf. 737—738. lap), ennek kapcsán megjegyzi, hogy ilyenformán az első rész adatai, melyekre pl. Teleki olyan gyakran épít, valószínűleg szintén nem tekinthetők feltétlenül hiteleseknek. Utóbbit épen nem vitatva annyit mégis meg kell állapítanunk, hogy Pessina általában sok jóhiszeműséggel dolgozott, forrásait majd mindenütt lelkiismeretesen megnevezi, csak kritikája gyarló és az ellentmondó adatokba rendesen belezavarodik. Az egykorú kútfők a legtöbb leírását igazolják s általában annyi hely- és tulajdonnévről tud, mennyit vagy czégyeres hamisításnak, vagy valóban fennmaradt és általa ismert írásbeli hagyománynak lehet csak tulajdonítanunk. S ha azt látjuk, hogy Turóczy, Bonfini stb. értesítéseit ferdítés nélkül vette át, nincs okunk ennek tökéletes ellenkezőjét tenni fel kiadatlan forrására vonatkozólag. Gondos áttanulmányozás után kétségtelennek látszik, hogy helyenkénti hibáit inkább naivitása, mint könnyelműségének kell betudnunk. Érdekes pl. megfigyelni, mennyi egymást kizáró jellemzést ad műve különböző helyein a fekete seregéről. Mindig van forrása, de valamennyinek, az egykorúnak épen úgy, mint a jóval későbbinek, egyforma jelentőséget tulajdonít és ellentmondásaikat meg sem kísérli áthidalni. — Dolgozatom készen volt mikor *Tóth-Szabó Pál* akadémiai jutalommal kitüntetett munkája (*A cseh-huszita mozgalmak és uralom története Magyarországon*) megjelent. A rendkívül széleskörű kutatások alapján készült könyvet lelkiismeretesen átolvastam s mint a jegyzetek bizonyítják, több adatát fel is használtam. Hogy némely tekintetben nem érthetek vele egyet, annak főoka épen Pessina értékelése, kinek részletes és egyéb, teljesen egykorú, források által meg nem czáfolt csataleírásait hadtörténelmi vizsgálat, nézetem szerint, nem mellőzheti.

hek ez alkalommal hónapokat töltöttek magyar területen. Bartosek lovag, ki egyedül hangsúlyozza, hogy mindössze két ütközet volt, egyik a már említett morvaországi, másik a magyar határon, ebben az értesülésben könnyen tévedhetett. Ellenben nagyon pontosan tudhatta, mikor indultak útjukra a husziták, hiszen ő maga Csehországban élt. S ha most egyrészt azt tapasztaljuk, hogy ő az útrakelést husvét utánra teszi, másrészt Noffry János egy levele azt bizonyítja, hogy még október végén is félsős volt felbukkanásuk és pedig Pozsony környékén,¹ ebben a nagy időközben bizvást valószínűnek tarthatjuk mindkét esata megtörténtét és nem szükséges Pessina tudósítását kóholtnak tekintenünk. Annál inkább nem, mert Zsigmond ugyan Stiboriczra, a nagyszombati esata hősére ruházta a felső részek védelmét,² de a Pessina szerepeltette Rozgonyi név sem állott távol az akkori eseményektől; királyi rendeletből tudjuk, hogy Pozsony erődítési munkálatait Rozgonyi István vezette,³ Rozgonyi János pedig tagja volt annak a hattagú tanácsnak, mely Zsigmond második hosszabb külföldi tartózkodása idején, az ország ügyeit vitte.⁴

A nagyszombati esata tipikus példája a szekérvár elleni lovas-harcznak. A magyarok, a támadók két csoportban. Egyik oldalon Stiboricz vezette a rohamot, féktelen hévvel és bátran, «als ein fromer ritter und landesherre»,⁵ túlnan Maróthi János.⁶ A talán

¹ Pozsony városához. *Fejér*, X. 8. 630.

Fejér. X. 8. 621—622.

³ *Fejér*. X. 8. 624—625.

⁴ *Kovachich*, Supplementum ad vestigia comitorum. I. 423. la p. Pessina szerint a magyar sereget ekkor és a következő évben *Rozgonyi Miklós* vezette. 1431-re nézve ugyanígy *Schönherr* Gyula. (A magyar nemzet története III. 576.) Viszont ilyen nevű Rozgonyiról ebben az időben sem a közismert oklevelek, sem a genealogiai összeállítások nem tudnak. A keresztnév kérdése tehát nyílt kérdés marad.

⁵ *Windecke* 280 lap.

⁶ *Ernyey József* a cseh forrás közölte nevet (Jan Matik z Talovce) Tallóczy Mátéra magyarázza (A Majthényiak és a Felvidék, I. 182. lap), míg a legtöbb feldolgozó a második magyar vezért kényelmesen csak Mátik vagy Mathis Jánosnak nevezi. *Windecke* Eberhard egykorú adata azonban félreérthetetlen. «Ein lantherre heisst Marothi Janus zu Ungern uf die andern siten», 280.

nyitott, talán menetközben meglepett szekérvár nem fejtett ki azonnal megfelelő ellenállást. Stiboricz berontott s a magyarok osztályrésze kétségtelenül döntő győzelem, ha Maróthinak sikerül ugyanilyen eredménynyel beavatkozni. De akár mint Windecke írja, a második támadás elmaradt, akár pedig a benyomultak a csehek által összerabolt dús zsákmányra vetették magukat, a szerencsés kezdetet nem koronázta hasonló vég és Stiboricz kénytelen volt visszavonulni.¹ A harc rendkívül elkeseredett lehetett. Kétezer huszita és hatezer magyar a csatatéren. A szekérvár taktikai főlénye, ha rövid időre is, veszendőbe ment, a gyalogság súlyos veszedelembé került, mert a szekereken belül, ember ember ellen küzdött. A magyar balsikert nem a cseh harcmód felsőbb-sége, hanem egy könnyen elkerülhető botlás okozta. Az egész már nem hasonlítható Zižka diadalaihoz, Palaacky maga is úgy ítél, hogy még egy ilyen győzelem a cseheket tönkretelhetette volna.² Pedig, minden arra vall, nem győzelem, hanem kétségtelen vereség következett. A huszita vezér, Velek nem hagyta el élve Magyarországot, de mert Windecke nem beszél róla, Bartosek leírásából nem vehető ki egész pontosan, melyik csatára vonatkozik, a haláláról megemlékező görllitzi jelentés³ pedig keltezetlen, valószínűbbnek tartom, hogy valamivel később Trencsénben esett el, a mint azt Pessina határozottan állítja.

A trencsénmegyei csatában Rozgonyi volt a vezér.⁴ Ereje

¹ Also das her mit en inrante und hatte die waenborg angewonnen, und den Hungeren was liebe czu plundern, de mete der ketzer hwfen bede weder czu sampme komen und slugen sie mit macht wedir us der wagenborg. Urk. Beiträge. II. 143. lap. — *Pray* (Annales regum Hungariae II. 297.) szintén Maróthi késéséről tud, mint Windecke és azt Stiboricz elleni irigysége és gyűlöletéből magyarázza. Forrása egy Keller-féle kézirat.

² Geschichte von Böhmen. III. 2. 507. la p.

³ Urk. Beiträge. II. 149. lap.

⁴ Valószínűleg Rozgonyi *István*. A magyar sereg, Pessina szerint Pozsonyban gyülekezett, s láttuk előbb, hogy 1430-ban ezen a helyen Rozgonyi Istvánnak jutott fontos teendő. Még jellemzőbb, hogy a következő évben, mikor Pessina *ugyanazon* Rozgonyi (szerinte Miklós) hadvezérségéről tud, Rozgonyi István kapott szolgálatai fejében Borbála királynétól, 60,000 arany forintot. *Fejér*. X. 7. 348. la p.

kezdetben igen csekély s részben ráczokból állott,¹ de lassan több főúr csatlakozott hozzá. Ismerős utakon gyalog csapatot küldött a morva határra, hogy a csehek visszavonulási útját elvágja. Majd maga is megindult a derékhaddal a felégetett falvak középette. Az árvák őrsei körülbelül egy mérföldről jelezték közeledését, de a harcztot kikerülni már nem tudták, elfogadták tehát a csatát, jöllehet a magyar lovasság tömege aggasztotta őket. A magyar sereg zöme homlokban támadott, Rozgonyi a hátralevő rész élén a bal oldalt szemelte ki. A csehek halálmegvetéssel küzdöttek egész napnyugtáig. Ekkorra azonban a támadók makacs kitartása ellenállásukat megroppantotta. Hiába avatkozott tartaléka élén Velek a küzdelembe. Több sebet kapva, ő maga is elesett, mire népe felhasználva az éjszakát,² teljesen meghátrált. De az üldözők a következő napon még sokat öltek meg és ejtettek közülük fogságba.³

¹ Quos potissimum e Thracibus (így!) collectos habebat. *Pessina*. 545. A ráczok jelenlétét *Bartosek* is megemlíti. 165. la p.

² A ráczok szerepeltetésén kívül *Bartosek* zárószavai is valószínűbbé teszik, hogy leírása erre a csatára vonatkozik. (Successive per quasdam a quas et lutositates in nocte iugerunt.) A nagyszombati harc után nem volt a cseheknek futásra okuk s amúgy is könnyebben gondolható el, hogy ha egyszerűen magyar határról ír a Csehország felé eső részt érti alatta, nem a nyugatit.

³ Mars Moravicus 544—546. la p. — Nem hagyhatom szó nélkül, hogy az ezekben összefoglalt leírásomat magam sem tartom megdönthetetlennek, *Pray* forrása a nagyszombati csatát határozottan 1429-re teszi és cseh részről a pozsonyi béketárgyalások sikertelenségén felbőszült Nagy Prokopot szerepelteti benne. *Windecke* szövege ugyanarról az eseményről szintén inkább érthető 1429-re, mert idevágó elbeszélése után említi a husziták támadását Brandenburg felé mi kétségtelenül 1429-ben történt. Cseh vezért, sajnos, nem nevez meg. *Bartosek* 1430-ról ír, de nála nincs helymeghatározás s mint látjuk, előadása inkább a másodík, a trencsénmegyei csatára illik. Ilyenformán sokkal egyszerűbb volna két külön hadjáratot különböztetnünk meg, egyet 1429-ben Holy Prokop, egyet 1430-ban Velek Koudelnik vezetése alatt. S épen nem volna meglepő, ha a jövőbeli kutatások által felszínre hozott új anyag ezt a beállítást igazolná. Figyelemreméltó, hogy Zsigmond 1429-ben általános felkelést hirdetett *Nagyszombatba* (*Tóth—Szabó* i. m. 99. lap) és az Őlsi Konrad-féle fentebb idézett jelentés szövegében (*Urk. Beiträge*. II. 142—143.), mely a magyarok zsákmányolásáról tud egy Nagyszombat mellett vívott csatában, évi keltezését hiába keresünk. A levél élén található

Az 1430. hadjárat már világosan mutatja a magyar ellenállás erejét. Hovatovább fordult a koczka. A husziták győzhetelenségének legendája lassan szétfoslott. Hogy nyugati ellenfeleik nem ocsudtak fel kábultságukból, annak sem ők az okai. A párt-szemponatok mindinkább uralkodóvá váltak közöttük. A nemesség és a prágai polgárság (az ó-városi rész) mind idegenebbül nézett a szélsőséges elemekre, Zižka hagyományának folytatóira. A prágaiakkal már Zižka kénytelen volt fegyveresen szállni szembe, de akkor a külső veszély az ellentéteket még elnémitotta. Néhány évvel halála után a táboriták és árvák is készek a meghasonlásra. A lelki kapcsok meglazultak, anyagi érdekek léptek előtérbe. A vég előjelei kezdettek mutatkozni. 1431. magyarországi hadivállalatuk már a változott viszonyok jegyében folyt le. A birodalmi seregekkel és keresztésekkel ez alkalommal is döntő eredménnyel hadakoztak. Talán legnagyobb, de mindenesetre legkönnyebb győzelmük a taus-i, 1431 nyarára esik. Viszont az esztendő második fele ugyancsak ellenükre járt. Magyarországi betörésük súlyos kudarcot hozott.

A mi a külső tényezőket illeti, erejük állandó fejlődést mutatott. Taus-i diadalmenetükben több mint 50,000 emberük vett részt, olyan hatalmas szám, melynek tizedrésze csodákat művelt Zižka kezében és az ő szellemétől áthatva. És ha nem is egészében, de tekintélyes hányadában ugyanez a sereg lépte át szeptemberben a magyar határt, miután babérait útközben morvaországi sikerekkel is megnövelte. A Kárpátokon innen azonban mindez veszendőbe ment s balsikerük egyúttal világtörténelmi jelentőségű, mert kétségtelenül hozzájárult ahhoz, hogy az épen összeülő baseli zsinat békülékeny felhívását el ne utasítsák.

A kapituláló Magyarbródon át közeledtek, majd a taborita rész elválva az árváktól, Nagyszombatnak fordult, de ostrommal a felkészült város védőinek nagy száma miatt, nem tett kísérle-

1430.-as évszám, úgy látszik, csak a kiadó Palacky megállapítása. Ámde Palacky egész munkás életét a cseh történet kutatásának szentelte s talán más adatai is voltak, melyek alapján a nagyszombati csatát 1430-ra tette. Az ő szélesebb körű kútfőtanulmányai és hatalmas tudásával szemben nem merem állítani a kettős betörés tényét. Mégis meg kellett említenem, hogy csak a kiadott anyagot véve tekintetbe, az 1429.-i hadjárat megtörténte legalább is valószínű.

tet. Átkelve a Tnáván, pusztítva ereszkedtek alá a termékeny síkságra; a lakosság fejvesztetten menekült és a Vág balpartján keresett oltalmat. A víz szélesre dagadt az őszi esőzésektől s a parton megjelenő huszitákat nyíllövések fogadták. De a folyóakadály gyengének bizonyult. A nagy Prokop lövegei hátrább szorították a védőket, bátrabb emberei úszva keltek át a medren és birtokukba vették a biztonságba helyezett vízi járműveket; a nép rémülten futott a közeli mocsarak közé, az átkeléssel megnyílt az út Nyitra, majd Gimes, Garamszentbenedek és Bars felé. Útjokat természetesen mindenütt barbár dúlások kísérték. A bányavárosok is megrettentek, bár bajuk egyelőre nem esett. A kisebb helyeket és várakat többnyire üresen találták, ezek nem is mertek védekezni, a felkészültebbek némelyikével, pl. Likavával hamarosan végeztek.¹ Ezt a várat úgy látszik egy másik seregük, bizonyára az árvák foglalták el, mert már szeptember végén elesett, mikor Prokop hada még a Vág jobbpartján járhatott. Az is meglehet, hogy csak azután váltak szét.² Itinerariumuk általában igen kuszált, hol itt, hol ott bukkannak fel,³ a busás zsákmányszerzésnek a megosztás csak javára vált. Mert az egész hadjáratnak a zsákmány a hajtóereje. A kipusztult Csehország siralmas állapota megokolttá tette ugyan, hogy szükségleteiket ellenségeik földjén akarták megszerezni, de mégis az idők jele, hogy most, egyesülésük után, a két sereg annyira meg tudott hasonlani, hogy Nagy Prokop taboritáival elvált az árváktól, egyenesen hazafelé tartott, sőt haragjában bajtársai előtt a Vág hídját is felegette.⁴ Ezáltal utóbbiak esetleges visszavonulása igen meglehető, pedig erre a mozdulatra hamarosan reákerült a sor.

Körülbelül hétezer ember és háromszáz hadiszekérből állott

¹ *Fejér.* X. 7. 350. la p.

² V. ö. Schönherr i. m. III. 576.

³ *Tóth-Szabó,* A cseh-huszita mozgalmak. 108. la p. — Szerző útírányukat nagyjában az itt közölt fordítottjának tartja. De a katonai szempont inkább Pessina általam követett leírását teszi elfogadhatóvá. Így egy iramban végigjárhatták majdnem az egész északi nyugati felföldet s a nagyobb kanyarulatot (Nagyszombat felé) előbbi vállalkozásaikból már jól ismerték.

⁴ *Chronicon Treboniense.* Höfler. I. 61.

az árvák és velük tartó szövetségeseik ereje,¹ mely a pusztítást még nem elégelte meg és további sikereket remélve, magyar területen maradt. Illava környékén szállottak meg és kisebb csapatokban folytatták rablásaikat. A cseh krónika leírása a többi forrásokétól némileg eltérő, de világos benne a szépítő szándék,² azért a továbbiakban is Pessina részletes, főleg Pernstein-féle adatokra támaszkodó tudósítását követem, melyet Bartosek szűkszavúbb összefoglalása is megerősít.³ A huszita forrás Nyitra leküzdésének megemlézése után azonnal magyar támadásról számol be, mely tíz napon át szorongatta a cseheket, kik szekereik között keményen védekeztek, különösen lövegeiknek látva hasznát visszavonulásuk közben.⁴ Végül egy vizenyős talajú helyre jutva (még mindig a Vág balpartján), szekereik nagyobb részét kénytelenek voltak cserbenhagyni s csak mintegy hetven ágyús és a legszükségesebbeket hordozó szekérrel menekültek tovább. Elfoglalták Illavát, ellenségeiket onnan visszaverték s a Vág egyik gázlóján átkelve, szerencsésen kijutottak az országból.

Nem így történt, vagy csak részben így. A pilseniek, kik Te Deum-ot tartottak a magyar győzelem örömére, még januárban megírták Nürnbergbe, hogy az árvák közül «nem sokan» tértek haza⁵ és ennek a teljesen egykorú híradásnak többet hihetünk, mint a krónika a katasztrófát leplezni akaró adatainak.

¹ *Bartosek.* 171. lap.

² Hogy mennyire igyekeztek otthon a vereség terjedelmét titkolni, sokatmondóan jellemzi egy másik cseh irat a *Chronicon veteris coll. Pragensis (Höfler. I. 92.)*, melynek írója prágai lévén, nem rajongott különösen az árvákért, mégis mindössze a többnapos harcról tud, körülbelül száz halottról s a zsákmány és a szekerek nagyobb részének elhagyásáról. És ennek is, értesülése szerint, a sok csapadéktól felpuhult és járhatatlanokká vált utak voltak az okai.

³ Ezzel szemben *Tóth-Szabó* a huszita krónikának tulajdonit döntő súlyt. 109. lap.

⁴ *Qui tamen strenue et fortiter se defendebant curribus circumdati, diris bombardis Ungaros prosternentes, famem, sitim atque frigus intensum sustinentes, de loco ad locum armata manu castra moventes etc. Chr. Treboniense. Höfler. I. 62. lap.*

⁵ *Urkundliche Beiträge.* II. 264.

Amyi bizonyos, hogy a taboriták elvonulásával körülbelül egyidőben meglehetősen nagyszámú magyar sereg gyűlt össze a további fosztogatásokat megakadályozandó és némi morva segítséget is kapott. A felülést maga a nádor sürgette, de korára és egészségi állapotára való tekintettel a fővezérletet Rozgonyira ruházta. Rozgonyi haladék nélkül Trencsénnek vette útját, úgy gondolkozva, hogy az ellenség arra fogja megkísérelni az átvonulást és meghagyta Országh Kristófnak, hogy gyűjtse össze és állítsa fegyverbe a föld népet. Az árvák megtudva, hogy Trencsén felett a Vág túlsó partján magyar sereg áll, végét vetették a rablásnak és Prokupek a folyóhoz nyomult, de az átkelési helyeket már megszállva találta. Erre haditanácsban úgy határoztak, hogy feljebb, Vágbeszterce környékén próbálnak átkelni a vizen. Éjszaka felkerekedtek, csak egy lovascsapat és a tábortüzek maradtak helyben. A lovasok parancsot kaptak, hogy napkeltevel ide s tova mozogjanak a parton, átkelési szándékot színelve, majd teljes rendben sebesen kövessék a tábort. A terv bevált. Először a prédával megtömött szekereket szállították át, majd Prokupek haladt át hadiszekerei között a folyón. Mellig, sőt nyakig merültek a vízbe emberei, de átvergődtek veszteség nélkül, a hátrahagyott lovasok is megmenekültek. Ennek oka az lehetett, hogy közben a magyar sereg is elhagyta állását. A jobbpartra érkező husziták ugyanis azonnal egy magyar lovascsapatra akadtak, melyet a gyanakvó Rozgonyi küldött kémszemlére s reggelre megtudva a valót, maga is megindult a csehek után. Már teljes rendben találta őket. Nem is rendelt azonnal rohamot, kisebb csetepaték folytak, míg a gyalognépet vezető Országh Kristófra várt. A husziták hat napon keresztül lépésről-lépésre hátráltak és igyekeztek Morvaország felé,¹ miközben állandóan folyt a harc változó szerencsével. Végül a határ közelében — úgy látszik Rozgonyi teljes ereje birtokában volt már — döntő csatára került volna a sor, de Prokupek valamennyi utat az ellenség hatalmában látva, szekerei és fatorlaszok közé zárkózott. Ebben az állásában bajos volt megtámadni, a magyarok elvonulást színelve, inkább tovább

¹ *Bartosek* kilencz napi küzdelemről (171. la p), az említett cseh krónika tízről tud.

húzódtak, hogy megvihatatlan helyéből kicsalják. A huszita vezér nem gondolt eselre, az országból úgyis majdnem kiszorult már, a határ egészen közel volt s azt hihette, hogy a rendkívül kemény téli időjárás okozta a magyar terv elejtését. Megindult ő is Bród felé;¹ Rozgonyi erre hirtelen ezer válogatott lovast küldött ki, hogy kerüljék meg a cseheket s a mint az arcvonalon megindul a harc, hátulról intézzenek heves támadást. Homlokban pedig két lovastömegre bízta a rohamot. A cseh elővédet visszanyomták, mire Prokupek megnyitotta szekereit és felvette a hátrálókat, a forrás szerint azért, hogy az ép kötelekeket meg ne zavarják, de valószínűbb, hogy a szekérvár Aeneas Sylvius leírta eljárását² akarta alkalmazni és sorait ismét bezárva, az ostromlókat elvágni óvéiktől. De a magyar roham heve az üldözésben nem hagyott alább és az egy esztendő előtti Maróthi-féle késelem nem ismétlődött meg. A kikülönített lovasság előtört s véres küzdelemben az árvák húzták a rövidebbet. Majd szekereik javát és zsákmányukat elhagyva, futásnak eredtek. Pessina tökéletes pusztulásukról beszél, de önmagára czáfol, mert csak négyezernél több elesetről tud, tehát körülbelül kétezren megmenekültek. A halottak nagyobb része nem is csatában vesztette életét. Prokupek maga nehezen jutott el Bródba, népét az üldözők, a nagy hideg s a hegyeken leskelődő oláhok³ még azután nagyon megapasztották. Lerongyolódva és megfogyatkozva érkeztek a taus-i győzők maradványai karácsony táján Prágába.

Zsigmond király már az 1430. hadjárat után joggal írta a litván nagyfejedelemnek, hogy a csehek olyan fogadtatásban, mint Magyarországon még sehol sem részesültek.⁴ Még inkább emelhetette a magyar harcos önértetét a legutóbbi teljes diadal.

¹ Brodam via Banoviensi festinans. (Mars Moravicus. 568.) Tehát a banowi uton ; a mi annyit jelent, hogy a csatateret a hrozinkai szoros tőszomszédságában kell keresnünk.

² Hadt. Közlemények. 1916. évf. 298—299.

³ Ab agrestibus montanis, vulgo Walachis, insidiosos et expedito hominum genere, írja Pessina. (569. la p.) Olyan váratlan megjegyzés, hogy nincs okunk kétségbe vonni. S ha előbb ráczok szerepelhettek ugyanígy mozgósíthattak most oláhokat.

⁴ Tóth-Szabó, í. m. 100. la p.

Bebizonyult, hogy a nyugat felé mindig győztes husziták a csak némileg felkészült Magyarországgal szemben komoly sikerekre nem számíthatnak. De a következő években az addig is fogyatékos elővigyázat ellanyhult, úgy hogy a gyengülő, mindinkább magukra maradó, a mérsékeltebb kelyhesektől elidegenülő taborták és árvák, ha nyílt csatában nem is győztek, 1432-ben jelentős sikerre tehetek szert. Csellet elfoglalták t. i. Nagyszombatot és megvetették lábukat a Felvidéken. Több emberük vásárra igyekvő kereskedőnek öltözve, besurrant a városba, éjjel megrohanta és lemészárolta az őröket s megnyitotta a kapukat a közelben lappangó seregzöm előtt.¹ A város huszita kézre került, ezután esztendőkön át Borotini (Pessina szerint Podmaniczky) Blasko parancsolt benne. A husziták egész Selmeczig terjesztették pusztításukat, azonban a magyarok összegyülekezését nem merték bevárni és dús zsákmányukkal hazafelé fordultak.² Mivel gondoskodtak róla, hogy visszavonulási útjuk szabad maradjon, lassan haladhattak és Nyitra meg Trencsén területét majd az év végéig sanyargatták. Csak ezután takarodtak ki az országból. Blasko azonban Nagyszombatban maradt.

Ez volt az utolsóelőtti betörésük. Zížka tulajdonképeni népét még egyszer látta a magyar határvidék, 1433. tavaszán. De már ezeknek is igen zavaros lehetett a leszármazásuk. Kimerült, őket gyűlölő Csehországot hagytak maguk mögött, ők maguk talán nagyobb részben már nem is voltak csehek.³ Ez időben csatlakoztak először magyar nemes urak is hozzájuk.⁴ Nagy Prokop Baselben alkudozott a zsinattal, így Pardus János taborita kapitány vezette őket, hét-nyolczezer gyalogost háromszáz hadiszekérrel és hétszáz lovast. Most nem a Vág völgyén történt a támadás, hanem mindenekelőtt a Szepességet érte Lengyelországon keresztül. Terjedelemre nézve ez a legnagyobb vállalatuk, de hadtörténelmi szempontból legkevésbé érdekes. T. i. nagyobb

¹ *Windecke* 334. la p. *Bartosek*. I. 174. *Turóczi*, *Chronica Hungarorum*. (Schwandtner, *Scriptores rerum Hungaricarum*. I.) 235. la p.

² *Pessina*, *Mars Moravicus*. 576.

³ *In prædictis exercitibus major pars fuit alienigenarum, qui regno non compatiuntur*. *Chr. veteris coll. Pragensis. Hölzer*. I. 93.

⁴ *Tóth-Szabó*, i. m. 119. la p.

csatáról nem tudunk. Elfoglalták Késmárkot, feldúlták Sároost, majd visszafordulva, Liptónak estek, felégették Túróczszenmártont, Körmeözbánya is elesett,¹ de a magyar urak, bár az ellenség mozdulatairól állandóan kaptak híreket² és sereget is vonta össze, ismeretlen okból nem bocsátkoztak harciba. Valószínűleg nem érezték magukat megfelelően erőseknek és míg segítségre vártak, a husziták megkezdték a visszavonulást. Mindenesetre nagy előnyükre szolgált új útvonaluk, maga Zsigmond ismét északnyugatról várta a betörést, elsősorban Pozsony miatt aggódva.³ Az egész északnyugati felföld sivár pusztulás tanyájává lett s bizonyára gyökeres védelmi szervezkedésre lett volna szükség, ha a konok támadók a következő évben el nem hullanak a lipáni csatamezőn.

Az utolsó huszita betöréssel egy több mint tízesztendős küzdelem záródott le, melylyel eléggé részletesen kellett foglalkoznunk, hogy az elkövetkező változások helyes világításba kerüljenek. Két elűtő társadalom és két harcmód állott egymással szemben. A magyar katona megtette a kötelességét; hogy az ország egy része közben sivataggá vált, nem a vitézség hiányán, csakis a közviszonyok ziláltságán múltott. A mi a csehek felsőségének egyik okát s társadalmi egységet és a nemzeti érzés kiforrottabb meglétét illeti, arról kevés a mondanivalónk, mert az — mint láttuk, — lassan veszendőbe ment. A mi különbség az erőviszonyokban még megmaradt, azt hamarosan sikerült a feudális társadalmi keretek fenntartásával — mint azonnal megemlíthjük — kiegyenlíteni. Annál érdekesebb, a mit a másikat illetőleg, a szűkebb értelemben vett hadügyi téren tapasztalhatunk. Ez pedig annak a megállapítása, hogy *a hazai harcmód alább való voltát Magyarországon senki sem érezte*. A hivatott tényezők, elsősorban maga az uralkodó, bár a veszedelmet világosan látták és értékelték, formaszzerű hadügyi újítások életbeléptetésére *nem gondoltak*. A hosszú harcot a cseh szekérvárral szemben magyar

¹ Részletesen *Tóth-Szabónál*, i. m. 117—118.

² *Fejér patak*y, Magyarországi városok régi számadáskönyvei. 318. stb. la p.

³ *Aschbach*, Geschichte Kaiser Sigmunds. IV. 260.

részen mindvégig lovasság vívta, a szekérvár-taktika utánzásáról egyelőre nem esett szó. A mi annál feltűnőbb, mert Zsigmond német alattvalói szinte a kezdet kezdete óta szekérvárakat indítottak cseh ellenségeik ellen. Igaz, kudarczaik aligha buzdították a példa követésére. Zsigmond korából maradtak reánk az első tételes hadi rendeletek és utasítások. A legrégebb 1427-ből.¹ Megnevezett fegyvernem csak egy szerepel bennük, a lovasság. A hat évvel később, 1433-ban készült és a király által Sienában elfogadott tervezet,² mely azután forrása lett az 1435-iki ú. n. ötödik dekrétumnak, feltűnően részletes, minden apróságra kiterjed, a husziták ellen erős sereget szán, de a hadiszekerekről mélyen hallgat. Holott ugyanezekben az időkben a szekérvárak berendezése és felhasználására vonatkozó német utasítások egész raja látott napvilágot. A háború hatása eleinte csak társadalmi tekintetben jelentkezett; a mi talán fontosabb a taktikáinál. Az említett 1435-iki törvény VI. cikke meghagyta a szolgabíráknak a vármegyék területén élő *valamennyi jobbágy* regestrumba foglaltását,³ a II. cikk pedig elrendelte a telekkatonaság felállítását.⁴ Általános hadbaszállás esetén a magyar honvédelmi rendszer — kétségtelenül huszita hatás alatt — új elemmel bővült, a minden száz jobbágytelek után kiállított három-három harezossal. A jobbágyosság ezentúl nemcsak adójával, hanem vérével is részt vett az ország védelmében.⁵ Zizkákék első maradandó hatása a magyar haderő meggyarapodása volt, a harezszerű változások csak ezután következtek. De el nem maradtak. A portális militia épen úgy lovon hadakozott, mint a király vagy az urak bandériumai, de a cseh érintkezés nem szakadt meg és nyomában taktikai változások is

¹ *Kovachich*, Supplementum ad vestigia comitiorum. I. 327—328.

² U. o. 374. s. köv. lapok.

³ Magyar Törvénytár (millenniumi kiadás). I. 248.

⁴ U. o. 246. lap.

⁵ Az ősi gyakorlat, melyet *Freisingi O* tapasztalt (*Gesta Friderici imperatoris* Mon. Germ. Hist. Scriptores. XX. 369. lap), hogy t. i. kilenczen a tizediket, sőt heten a nyolczadikat felszerelni tartoztak, már egy évszázaddal előbb megszűnt. A «kilenczed» behozatala épen ennek a megváltása volt. Talán nem véletlen, hogy az 1437-ben fellázadt és fegyverre kelő jobbágyosság ezt az adónemet el akarta töröltetni. (*Tóth-Szabó* i. m. 158. lap.)

jártak. A többesztendőös küzdelmek a cseh nép jórészét képtelenné tették a békés munkára. Ezek többé nem ejtették ki kezükből a fegyvert. Pénzért mindenre kaphatókká lettek, az első évek igaz lelkesedése régen elszállt. Zsoldosaik csakhamar ismertekké váltak egész Közép-Európában, további fejlődésük színhelye pedig nem elsősorban Cseh-, hanem Magyarország.¹

A Felvidéket amnyi esztendőn át sanyargató cseh bandák és vezérek, különösen Giskra és társainak dolgai sokkal ismertebbek, semhogy bármily röviden is szükség volna megemlékezni róluk. Más kérdés a hazai hadügyre gyakorolt hatásuk mibenléte. Kimutatható-e ezen a téren valami, vagy nem? A felelet lényegében tagadó. A csehek befészkelődésével kapcsolatban aligha jöttek létre újítások. De pusztán e miatt nem is jöhettek, mert a hazánkba települő rajok nemcsak érületben, katonai minőség tekintetében is egészen mások, mint Zižka harczosai voltak. Zižka serege maroknyi, mindössze néhány embert számláló lovasból és nagyszámú szekérvárral fedezett gyalogosból állott. Ez a megszólás, melyet a szükség hozott létre, mindvégig meg is maradt, de az arányok eltolódtak. Már maga Zižka azon volt, hogy övéi közül minél többet bevezessen a lovagi harcsmódorba. Később a folytonos háborúk folyamán mind többen szerezték meg a legmagasabb egyéni hadiképzettséget. Ez pedig nem jelent kevesebbet, mint hogy mind számosabb huszita alakult át teljes fegyverzetű lovaggá. A zsoldos, ki egyedül vagy néhányadmagával külföldre ment s ott szolgálatot vállalt, csak abban az esetben számíthatott szíves fogadtatásra, ha kora hadiismereteinek teljes birtokában volt. Míg a kézilőfegyverek technikája meglehetősen magas fejlettségig nem jutott, a lovag fölénye a gyalogossal szemben nem lehetett kérdéses. A beköltöző cseh zsoldos tehát harcsmódjában, felszerelésében lovag, vagy legalább lovag is volt. Magában Csehországban a viszonyok kevésbé alakultak át; az egész századon keresztül nagy számbeli fölényben áll a gyalogság a lovasság mellett. Míg a súlyosabb hadivállalatok idején a háború tartamára magyar zsoldba fogadott nagyszámú csapatok

¹ *Palacky, Geschichte von Böhmen, IV. 1. 517. la p.*

valószínűleg ugyanilyen összetételűek,¹ a Felvidékünkön szomorú hírnevet szerzett csehek, elsősorban a kisebb csoportokban beszívárgottak, az annyiszor emlegetett «testvérek» (Bratrik, Bruder, Fratres) minden bizonynyal lovasok.² Ezeket hagyományos hadieszközük, a szekérvár nem mindig kísérhette idáig.³ Csak szimbolikusan maradt velük mindig, erődítési rendszerük, t. i. a felvert szekérvár származéka. A legtöbb hadi utasítás⁴ előírja, hogy a szekérvárat táborozáskor földhányásokkal, karókkal megerősíteni ajánlatos. Később, mire a lovagtaktika a szekérvárral megférővé vált, annyira, hogy nagyobb lovasseregek is alig indultak harcba szekérfedezet nélkül, a tábornemeg erősítési eljárások még általánosabban begyakorlódtak. A legkisebb csapat is, akár voltak szekerei, akár nem, ha valahol megtelepedett, állásában azonnal erődítéseket hevenyészett. Ez a magyarazata felvidéki cseheink tüneményes gyorsaságú «várépítés»-inek.⁵ Fészkeik azonban, a melyeket ők maguk emeltek, távolról sem várak, csak megerősített táborok, valamely a körülmények kijelölte helyen. Természetesen ha lehetett és ha kezük ügyében voltak, szekereiket is felhasználták ilyenkor. Egykorú levélben olvassuk a patai cseh erőd

¹ De még ezek között is a lovasság volt a kiemelendőnek tartott elem. Podjebrad György Mátyást, az atyja seregében szolgált csehek vitéz magartására emlékeztetve, csak lovagokról beszél (*Dobner*, II. 423.), jöllehet, mint látni fogjuk, Hunyadi a szekérvárat nemcsak ismerte, de használta is. A levél latin eredetijét németül közlő *Eschenloer* a «Bohemica militia» kifejezést «behmische Ritterschaft»-nak fordítja. (*Geschichten der Stadt Breslau*. I. 319.)

² Mellékesen megemlítem hogy Mátyás királynak a csehek maradványából toborzott serege, mely később a «fekete sereg» nevet nyerte, ezt a megállapítást épen nem dönti meg. Egyetlen egykorú adatot sem ismerek, mely igazolná a későbbi írók állítását, mely szerint a király szervezésekor a törökök janicsárjait tartotta szem előtt. Ez a nézet semmi egyéb, mint későbbi viszonyok és szükségletek visszavetítése s jöllehet ma is elfogadott, merőben téves. Mátyásnak volt gyalogsága, de fekete serege épen úgy, mint egész hadi ereje, gerinczében *lovasság* volt.

³ Giskra szekérváráról (castrum curruum) megemlékezik *Ebendorfer Tamás*. Chr. Austriacum. *Pez*, Scriptores rerum Austriacarum. II. 863.

⁴ Valamennyit összegyűjtötte és kiadta *Toman* «Husitske Valečnictví» című munkájában.

⁵ V. ö. *Tóth-Szabó*, i. m. 345–346.

ostromáról, hogy a sövényekhez szekerek voltak erősítve, melyeket kövekkel megrakva, lezúditottak az ostromlókra.¹ Ugyanaz az eljárás, melylyel Zizka segített magán 1424-ben, mikor Maleschaunál a prágaiak körülzárták.² S hogy mindezeknek a szekérvár az őse, a tábor szó jelentése bizonyítja, illetőleg jelentésének átalakulása a különböző népek nyelvében. A kifejezés huszita eredetű. Így nevezték el első menedéküket, egy Bechina melletti hegyet, a bibliai Tabor, az Úr színeváltozásának színhelye mintájára, korai szigorúan vallásos korszakukban. De szekereikkel körülvették minden, akármily rövid tartamú állomás- vagy pihenőhelyüket, miáltal némileg az is erődítménynyé vált, neve pedig, mint az alábbiakból kitűnik, az előbbi nyomán ugyancsak tábor. Ezen a fokon került azután bele a mi nyelvünkbe, hol eredeti értelme olyan hamar feledésbe ment, hogy már Bonfini is hibásan magyarázza.³ Tabor vagy Täber formában a XV. század németnyelvű emlékei is telve vannak a szóval, jelölnek pedig vele apróbb, csak kisebb ostromnak ellenállni képes váracsokat. *Iwolf* a német kifejezést a török «Täber»-ből vezeti le⁴ — mi viszont annyit jelent, mint *szekérvár* — némi rövidlátással, mert mindezeknek a szóknak a huszita Tabor a közös őse, mely magyar vagy német közvetítéssel a törökbe is átment. A török szó jelentése pedig eldönti mit kelljen érteni a huszita tábor másodlagos értelme alatt. Nem egyéb az, mint felvert szekérvár.

A török nyelvre gyakorolt hatáson nem lehet csodálkoznunk, a szekérvár magyar szolgálatban még Zsigmond életében szembe került a török seregekkel. Királyi rendeletből tudjuk, hogy Sopron

¹ Miklós egri prépost jelentése 1460. május 11-éről. *Habebant enim Bohemi rotas in sepiibus ligatas et cum illis rotis etiam multos offendebant et currus honoratos lapidibus et extra sepes ligatos cum funiculis et quando isti (t. i. Rozgonyi Sebestyén serege) ascendebant, ad pugnandum ipsum fortalitium, tunc funiculos scindebant et multos obruebant cum curribus.* A M. Nemzeti Múzeum 2278. Fol. Lat. jelzetű codexében. VI. 147. lap.

² *Anger, Geschichte der k. k. Armee.* I. 123. *Gerő, A cseh husziták Magyarországon.* 19. lap.

³ *Tabor a castris nomen ineditum, quando Ungarice castra dicunt.* 398. lap.

⁴ V. ö. *Kupelwieser, Ungarns Kämpfe mit den Osmanen.* 3. kiadás 159. lap.

városának, mindegyiken három emberrel tizenkét szállítóhajót kellett készen tartani, melyeknek feladata volt a Dunán taborita csapatokat vinni Nándorfehérvár alá.¹ Ezeket a cseh királynak most már általánosan elismert és Prágában tartózkodó Zsigmond küldötte saját zsoldjában a déli határra. A nemesség ugyanis a török mozgolódása daczára igen lanyhán gyülekezett. Így a cseh segítség a magyar vezérnek, Szentmiklósi Pongrácznak igen kapóra jött. A Szendrő táján megvívott csata a török teljes vereségével végződött. A magyar hősiesség, melynek legméltóbb képviselője Hunyadi János ekkor tűnt fel először teljes értékében, először egyesült a cseh taktikával. A csehek és morvák sorában is a közel jövőben gyakran emlegetett nevek szerepeltek: Giskra, Komorovszky, Talafuz és Tettauer János. A kellő pillanatban, mialatt a magyar derékhad az ellenséget megkerülte és hátulról rohanta meg, előnyomultak sorba fejlődött szekereikkel s körülzárták a török szárnyakat.² A taktikai szekérvár tipikus mozdulata ez. A húszezernél több halottat említő tudósítás bizonyára túlzott, de a vérveszteség nem lehetett csekély, a löfegyverekkel megrakott szekérsorok közül nehéz volt a szabadulás. S ezt az első alkalmat nemsokára több követte. Ezentúl elég sűrűn tűnik fel a szekérvár a szűkebb értelemben vett magyar küzdelmekben, de egyelőre nem vált a magyar seregek szerves alkotórészévé. Cseh zsoldosok vezették magyar szolgálatban.

Megjegyzendő, hogy a hazai források mást látszanak bizonyítani. Turóczy és Bonfini is már az 1442-iki erdélyi védelmi háborúban szerepelteti a hadiszekereket. S mindkettejük előadása — Turóczyé szűkszavú tömörségével, melylyel csak a maguktól érteendő dolgokat szokás elmondani, Bonfinié rendkívül meggyőző

¹ Urkundliche Beiträge. II. 476.

² *Victoriæ hujus prima laus Pangratio de Zenthmyklos sive Sancti Nicolai eximie jam tum virtutis ac fortitudinis adolescenti, cognato palatini qui hostes in insidias egregio stratagemate induxit et primus a tergo invasit merito data est, secundam Bohemi et Moravi quod summa adhibita celeritate productis curribus et in utramque partem longe extensis latera hostium circumdederint ac totius sui exercitus pondere et robore incumbentes a fronte aciem illorum primi tubarint disjecerintque, haud ambigue re portasse visi sunt. — Pessina, Mar Moravicus. 610. la p.*

részleteivel — annyira magán viseli a hitelesség jellegét, hogy csak a későbbiekkel összevetve és a fejlődés menetéből következtetve, merhetjük adataik értékét valamivel lejjebb szállítani. T. i. a következő évek nagy hadjárataiban, melyek mindegyike szorgosabb előkészülettel indult meg és cseh résztvevők jelenlétére többször történik bennük hivatkozás, a hadiszekereket mindig idegenek látشانak kezelni. Ellenben az 1442-iki védelmet tulajdonképen csak erdélyi nemesek és városok vitték, maga Hunyadi is, sürgős lévén a veszély, szinte egyedül jelent meg körükben és állott élükre. A szekerek alkalmazását legközelebb csak Rigómezőnél állapíthatjuk meg világosan huszita értelemben. 1443. és 1444-ben szerepük igen szűkkörű és homályos. Különös volna tehát elfogadni, hogy 1442-ben a szekérvártaktika teljes fejlettségében jelentkezett s a győzelem egyik összetevőjének bizonyult, ennek daczára egy évvel utóbb ismét lekerült a napirendről. De annyit mégis bizonyítanak, hogy néhány évtizeddel később biztos hagyomány élt a szekerek Hunyadi János harcaiban való részvételét illetőleg. És Bonfini mikor a bécsújhelyi hadiszemlét leírva, azt állítja, hogy a hadiszekereket Mátyás király vezette be a magyar hadviselésbe, látszólag önmagával jön ellenkezésbe. A lényegét illetőleg azonban nem, mert a magyar sereg szerves alkotórészévé a szekérvár valóban csak Mátyás idejében vált.

Turóczi a szentimrei csatáról adott leírásában elmondja, hogy mivel a török a környező völgyeket mind megszállotta, Hunyadi kénytelen volt meghátrálni és a felszerelés az ellenség kezére jutott. Mezid bégnek már akkor nagy összerabolt zsákmány volt birtokában, de ő annak örvendett leginkább mit ott a csatában ejtett. El is határozta, hogy azt érintetlenül adja át uralkodójának. Mi lehetett ez a zsákmány? A részletezéssel adós marad a krónikás s csak annyit mond, hogy ennek az elhatározásnak megfelelően a szekerek vezetőit és őrségét megkimélték.¹ A sebtében összegyűlt magyar seregnek értékes holmi alig lehetett a táborában, ami volt annál bizonyára különbre tettek szert a török portyázók csatán kívül. A mi itt megbecsülésben részesül az maga a szekér a rajta

¹ Gaudebat de præda maxime de illa, quam sibi sors pugnae obtulerat, hanc quidem suo deferre Cæsari cogitabat, ergo et vectores et custodes curruum in idem servabantur. (Schwandtner. I. 249.)

levő emberekkel. Nem lehet tehát más mint hadiszekér. A tudósítás homályos voltát az okozza, hogy az író közismertnek tartott tárgyról vél beszélni, mi bővebb fejtegetésre nem szorul. Ha csak anyagi zsákmányról, a szekerek tartalmáról volna szó, annak épsége nem követelné a személyzet megőrzését is. Csak a hadiszekéknél van a két tényező egymáshoz növe. A török vezér szándéka úgy tűnik föl, mintha egy nem egészen ismert, de sokra tartott zsákmányfajt akart volna urának bemutatni, mely csak érintetlenségében bírt értékkel.

Az ugyanazon évben néhány hónappal utóbbi megívott vaskapui csatát pedig Bonfini egyenesen a szekérvárharcz mintájának írja le. Tudomása szerint a magyar sereg mindkét szárnyát oldalt hosszú szekérsor övezte.¹ Hosszabb küzdelem után Hunyadi meghagyta a hajtóknak, kezdjék meg az előnyomulást és feltűnés nélkül vegyék körül az ellenséget szekereikkel, majd megnyitotta a harczt az élen. A török kitartóan verekedett, de mikor tömegeit a szekerek lövegei élénk tűz alá vették, kapkodóvá vált s míg hátulról veszedelemtől tartott, elbágyadt az arcvonalon is.² Így az ütközet a magyarok teljes győzelmével végződött. A leírás annál inkább figyelemreméltó, mert Bonfini egész művében az egyetlen ebben a nemből. Aeneas Sylvius művét ő igen jól ismerte, néha oldalszámra vesz át belőle részleteket.³ De a mit a szekérvár taktikájáról írt nem ragadta meg az érdeklődését. Žižka hadáról csak annyit tud, hogy sok szekere volt és ezeket sánccal gyanánt használta,⁴ harc közben véghezvitt mozdulatokról nem emlékezik meg. Nem ötlött fel néki az elméleti leírás és a lipani csata vázlatából is kihagyta az Aeneas Sylvius-fele észrevételt,⁵ mely a szekerek

¹ Utrumque etiam cornu longo carrorum ambitu circumvallasse, quos omni munitionis genere plane compleverat. 453. lap.

² Carrorum agmina promoveri præcipit, et ut clam Turcas omnes circumveniant essedariis imperat, deinde pugnam cum hoste redintegrat, . . . Turcæ autem, ut a dextro cornu se a carris circumveniri et a tergo ignitis missilibus crepitantibusque machinis peti respexere, ancipites facti se remisus agunt et dum a tergo sibi timent a fronte prælium detrectant. 454. lap.

³ *Helmár*, Bonfiniusnak mint történetírónak jellemzése. 27. lap.

⁴ Carrorum copiam habere, his pro vallo uterentur. 403. lap.

⁵ Ibi currus contra currus incurrunt. *Historia Bohemica* (Helme stadii. 1699.) 82. lap.

előnyomulására vall, noha a részletezés és kiékesítés neki is épen olyan szokása, mint a humanistáknak általában. Joggal tehetjük tehát fel, hogy fenti csataleírását valamelyes hagyomány¹ vagy írásbeli feljegyzésből merítette, mely nem valószínű, hogy épen a vaskapui csatára vonatkozott, de mindenesetre magyar és minden-esetre a Mátyás uralmát megelőző évekből való.²

Mert Mátyás hadiszekereit ő nagyon jól ismerte, szerepüket, mint látni fogjuk, pontosan leírta, de arra az időre a szekerek harcza némileg kivetkőzödött eredeti huszita jellegéből. Ugyannyira, hogy a két jelentkezési módról nem tudta megállapítani, hogy azok ugyanazon fejlődés különböző fokozatai esupán s a mit sajátmaga látott azt Mátyás külső hatástól független berendezésének tartotta.

TÓTH ZOLTÁN.

¹ Tudósítása egyik részletéről világosan meg is mondja, hogy szemtanúktól hallotta. (Ex his qui prima sub eo stipendia fecerunt, audivimus.) 455. lap.

² Feltűnő s a két tudósítás értékét növelni látszik egy oklevél, melyet Mátyás király 1463 április 26-án megerősített s mely az Erdélyben szokásos hadbaszállási rendet ismerteti. *Székely Oklevéltár* I. 197. Ennek negyedik pontja meghagyja, hogy előregedett nemes, ki *székéren se képes a sereghez jönni*, maga helyett mást tartozik küldeni. E szerint Erdélyben előbb honosodott volna meg a hadiszolgálatnak ez a neme, mint Magyarországon (?). De tekintetbe kell vennünk, hogy a székér puszta említéséből, részletek híján még nem lehet a huszita taktikára következtetni. S *Szamota* szerint az egész oklevél — érveit, sajnos, nem sorolja fel — gyanus és bizonyító erejének nem tekinthető. (A tihanyi apátság alapítólevele. Nyeivtudományi Közlemények. 1895. évf. 153. lap.)